22
ANTOLOGIJA
AMERIČKE HOROR PRIČE

Biblioteka
SVETSKA KNJIŽEVNOST

Urednik
TATJANA SIMONOVIĆ

ANTOLOGIJA AMERIČKE HOROR PRIČE

22 3

Izbor i predgovor
DINA HRECAK

Prevela s engleskog
DINA HRECAK

TANESI 2020

Copyright © TANESI, 2020

PREDGOVOR

Najstarija i najjača emocija čovečanstva
je strah, a najstarija i najjača vrsta
straha je strah od nepoznatog.
H. F. Lavkraft

Tradicija koju je I. K. Tanesi uspostavila sa antologijama savremenih japanskih priča (***13***, ***14***, ***15***, ***25*** i ***26)***, nastavlja se knjigom koja je pred vama – ***Antologija američke horor priče 22.*** Nakon dve antologije američkih priča XX veka ***27*** i ***28***, okrećemo se žanru horora i izboru dvadeset dve priče od istog broja pisaca, poređanih po godinama rođenja. Od Vašingtona Irvinga, autora čuvene *Legende o Uspavanoj dolini*, nezaobilaznog Edgara Alana Poa, preko nekih od najpopularnijih pisaca XX veka kao što su H. F. Lavkraft i Stiven King, pa sve do novih mladih nada ovog veoma popularnog žanra, poput Brajana Evensona i Džoa Hila, ova zbirka predstavlja i pregled istorije i razvoja tematike strave i užasa kroz više od dva veka američkog stvaralaštva.

Čitajući ove priče, lako se uočava kako se pojam straha menjao kroz vekove, kako je ono što je užasno, naopako i grozno bilo poimano nekad, a kako sada. Iako je strašno oduvek bilo primamljivo piscima iz svih vremenskih razdoblja, žanr gotike, odnosno gotičkog horora koji ovu temu nosi u svojoj osnovi, javlja se u Engleskoj sredinom XVII veka, a popularnost dobija u XIX, kroz dela pisaca kao što su Horas Valpol, En Redklif, Vilijam Tomas Bekford, Meri Šeli i Čarls Dikens. Ubrzo se i američki pisci oprobavaju u ovom ekstremnom obliku romantizma, kako ga nazivaju neki kritičari. U prvim pripovetkama i

romanima, pojam straha često se iskazuje kroz fantastičke motive i u najvećoj meri spada u domen natprirodnog. Okosnice horora su oni strahovi koji potiču iz nepoznatog kao što su pitanja smrti, zagrobnog života, onostranog, spiritualnosti, ali i motivi iz drevnih legendi i predanja. Priče o duhovima i bićima iz mitologije, o nepoznatim entitetima koji opsedaju napuštene kuće i vile utvrdile su odlike žanra u XIX veku.

Vašington Irving u priči „Duhovi sa ostrva vešala" daje odličan primer rane gotičke književnosti. Smestivši radnju u jedno zabačeno selo na obali mora, on suprotstavlja mir i učmalost malog mesta sa raskalašnim životom pirata o kome čitalac saznaje tek obrise, što daje snagu osećanju straha jer ostaje uglavnom nepoznato i na nivou glasina. I sam naziv pripovetke govori nam da su duhovi najveći izvor jezivog, s time što taj motiv u ovom periodu stvaralaštva ne zauzima centralno, neposredno mesto u oblikovanju radnje, već stoji na obodu. Fantastički elementi umeću se u svakodnevno i obično tek pomalo, kao začin, kao što to radi i Henri Džejms u priči „Romantika neke stare odeće". Da tog eleme-ta nema, priča bi bila tek još jedno delo klasičnog romantizma. Ali u ovom delu užas može da se nazre isprva tek u naznakama, međutim, kako se radnja pripovetke razvija, tako i osećaj nelagode, a zatim i jeze, sve više narasta, do svog grozomornog i krvavog kraja.

Na drugom kraju spektra, a iz istog perioda, nalazi se proza Natanijela Hotorna. Njegova pripovetka, „Mladi Gudman Braun", za centralnog lika ima đavola lično. Ovde strah nije emocija koja se šunja iz prikrajka i iskače kada joj se najmanje nadamo, već je prisutna sve vreme. Svaki aspekt priče postavljen je tako da izaziva nelagodu, od duboke šume i njenih zvukova i senki u noći, do likova koje protagonista susreće na svom putovanju. Opresivna i zlokobna atmosfera divljine služi da čitaocu naglasi do koje mere glavni lik izlazi iz okvira onoga što mu je poznato i što on smatra normalnim, toliko da čak

i kada u toj divljini sreće poznate ljude, on ima muke da pojmi šta oni tu traže. Iako predstavljen kao čovek čistog srca i duha, Gudman Braun se ipak svesno i voljno odriče svoje nevinosti pred prizorima očiglednog zla, koje čine njemu bliski ljudi, pretvarajući ovu pripovetku u otvorenu kritiku američkog puritanizma.

Zaokret u razvoju žanra donosi nam Edgar Alan Po. On je prvi pisac koji horor smešta u kratku formu, sa idejom da ono što izaziva strah zauzima centralno mesto u pripovedačkom postupku, a da svi ostali elementi služe kao potpora tome. Njegove pripovetke su u velikoj meri prekretnica ka onoj vrsti horora koju poznajemo danas. Od mnogih vrsnih priča ovog genijalnog pisca, svoje mesto u ovoj antologiji pronašla je „Maska crvene smrti", odličan primer gotičke horor književnosti sa radnjom smeštenom u izolovanu opatiju, sa sedam različito uređenih balskih dvorana u kojima se, daleko od ostatka sveta koji kosi kuga, odvija bal pod maskama za one, naizgled, srećnike koji su našli utočište u njoj.

Prenevši stravu i užas iz dugačke forme romana ili novele u kratku priču, Po je umnogome otvorio vrata za najrazličitije ideje i pravce kroz koje je žanr počeo da se razvija. Smrt, onostrano i duhovnost prestaju da budu jedini izvori straha. Fantastički elementi postaju bogatiji, slobodniji, nudeći čitaocima čitave nove svetove koje autori izmaštavaju. Među prvim krupnim koracima ka novim pravcima pričanja jezivih priča može se videti postupak izmeštanja izvora straha iz spoljašnjeg u unutrašnji, intimni svet likova. Tako Šarlot Perkins Gilman svoju pripovetku „Žute tapete" zasniva u potpunosti na dešavanjima u glavi njene glavne junakinje. U vrcavom, vrlo često veselom i radosnom tonu, odvija se jedna od najstrašnijih priča savremene književnosti – priča o ženi koju okolina ubeđuje da je psihički obolela, u šta ona nije u potpunosti ubeđena. I zaista, isprva deluje kao da ona nerado prihvata dijagnozu koju postavlja njen muž, lekar koji sigurno mora znati bolje od nje, ali kako radnja

odmiče tako se i njena ličnost sve više cepa između polariteta zdrave i bolesne psihe. Najveću ulogu u tom cepanju igraju upravo pomenute žute tapete iz naslova priče, kao element perfidno provučen kroz potku radnje tako da se u njemu ogleda psihičko stanje glavne junakinje.

Nagli procvat nauke i tehnologije donosi sa sobom i nove strahove. Velika naučna dostignuća unose nove nepoznanice i nude sasvim nov spektar ideja za pisce horora. Ovo postojano pomeranje granica ljudskog znanja postavlja pitanje šta je to što još ne znamo, a u tom domenu piščeva mašta ima punu slobodu. Frensis Stivens prikazuje jednu mogućnost u priči „Ne vidiš – ne plaši te", dok Lavkraft u „Reanimatoru", nudi drugu. Da li će medicina ikada napredovati toliko da u potpunosti pokori smrt i kako taj put može da izgleda, Lavkraft je opisao u svojoj priči o dva čoveka koji pokušavaju da ožive mrtvace. S druge strane, Stivens otkriva nepoznati svet koji postoji paralelno sa našim, a koji se može videti tek uz pomoć posebnog naučno-tehnološkog dostignuća – svet otelotvorenih negativnih emocija koje ljudi svakodnevno proizvode. Ono što ovoj priči daje poseban šmek, jeste neočekivani zaplet kojim se radnja naposletku smešta u glavu pripovedača, gde je čitav događaj ostavljen tako da čitalac sam odredi da li se dogodio ili nije.

U domenu preispitivanja poznate realnosti nalazi se i priča „Crni kamen", Roberta I. Hauarda. U ovom delu pisac nam nudi „teoriju" da na planeti Zemlji postoje tačke gde drevno zlo spava i samo čeka ljude koji ni ne slute šta se tu skriva. Beskrajno drevna božanstva koja više ne žive čak ni u sećanjima lokalnog stanovištva predstavljaju onaj praiskonski bezimeni strah naših predaka koji je na nivou bazičnih instinkata.

Jedan od takvih primarnih strahova je i strah od smrti, vešto opisan u kratkoj priči Džulijusa Longa – „Bledi čovek". Kuriozitet ove priče je u radoznalosti koja je postavljena kao centralna nit; u ovom slučaju neutaživa radoznalost koju neki ljudi osećaju u prisustvu nepoznatog.

„Bledi čovek" specifičan je po atmosferi punoj naboja koji iz dana u dan, kako se radnja odvija, sve više raste, do tačke kulminacije. Bitan element ove pripovetke, koji se ne viđa često u delima strave i užasa, jeste i pomirenje, odnosno prihvatanje, koje pojedinac oseća suočen sa svojim krajem.

Ideja izmišljenih, novih svetova uvodi najčistiju fantastiku u žanr horora. Po tom pitanju u ovoj antologiji prednjače Džerom Bigzbi, Harlan Elison i Dejvid Šau. Bigzbi sa pripovetkom „Što je dobar život", najviše se pridržava poznatog sveta, uvodeći u njega samo jedan element koji čitavu postavku izvrće naglavačke – dečaka sa neverovatno jakom natprirodnom moći da mislima može da utiče na apsolutno sve što ga okružuje – životinje, ljude, pa i kosmos. Šau takođe polazi od poznatog sveta, ali čitaocu nije potrebno mnogo da shvati kako u njegovoj priči „Neočekivani obrt" samo kulise izgledaju poznato, dok likovi jednako mogu biti i u nekoj čudnoj verziji pakla ili u paralelnoj realnosti. Najdalje odlazi Elison čija pripovetka istovremeno spada i u žanr naučne fantastike, sa brutalnim, sadističkim prikazima mržnje koju veštačka inteligencija koju je stvorio čovek gaji prema svom tvorcu. Za sve tri priče sličan je osećaj neposredne jeze i opasnosti koja preti neprestano, držeći čitaoce na ivici stolice.

Filip K. Dik, jedan od najplodonosnijih pisaca fantastike XX veka, predstavljen je pričom „Obešeni stranac". Iako se može smestiti i u naučnu fantastiku, Dikova priča ima vrlo malo fantastičkih elemenata, a atmosferu neizvesnosti, nelagode i opasnosti gradi postupno i neposredno. Brutalnost scena svedena je na minimum, što efektivno pojačava jezu pripovetke. Još jedna priča koja uz vrlo malo fantastike i nasilja postiže osnovni cilj horora je „Pohvala ludosti", Tomasa Tesiera. U njoj se naizgled ne dešava ništa posebno što bi moglo da uplaši čitaoca, ali je radnja vođena toliko vešto da se stiče utisak kao da se od užasa beži, a ne da se ide ravno ka njemu. Njen

fascinantno brutalan kraj u neočekivanoj je suprotnosti sa ostatkom priče, što ovu pripovetku čini jednom od upečatljivih iz ove antologije.

A antologija ne bi bila kompletna bez barem jedne ozbiljne satire. Da se satira i horor odlično kombinuju i stvaraju delo koje možda čak nadrasta oba žanra, pokazuje nam Džordž Sonders u svom „Morskom hrastu". Opisujući porodicu iz najnižeg sloja američkog društva, ljude bez obrazovanja, ambicija i umnogome bez svesti o svetu oko sebe, vrlo slično kao i Bigzbi, Sonders uvodi tek jednu nemoguću pretpostavku – jednog od likova vraća iz smrti. I dok radnja teče svojim urnebesno smešnim tokom, čitalac neće moći a da se na zapita nad sopstvenim odlukama i izborima.

Naposletku, ostaje jedna zanimljivost za sve ljubitelje strave i užasa. U ovoj antologiji nalaze se dve priče koje su pisali otac i sin. Jedna je delo Stivena Kinga, „Lik smrti", dok je drugu, „Duh dvadesetog veka", pisao njegov sin, koji već godinama stvara pod pseudonimom Džo Hil, a koji je ujedno i najmlađi pisac iz ove zbirke.

Od preispitivanja moralnosti do kritike društva, od neobjašnjivog do očiglednog, *Antologija američke horor priče 22*, zamišljena je da uzbudi i zaplaši, ali i da čitaoca nagna na razmišljanje o svemu onom što nam je nepoznato, neopipljivo, nerazumljivo. Bilo da više volite klasike ili češće pružate šansu novim piscima, verujemo da ćete u mračnim ćoškovima raznovrsnih svetova koji oni nude pronaći ili zabavu ili katarzu, a svakako nešto nesvakidašnje.

Dina Hrecak,
Beograd, septembar, 2020.

Vašington Irving
DUHOVI SA OSTRVA VEŠALA

Ko god je posetio drevno i čuveno selo Komjunipo mogao je da primeti staru kamenu građevinu, vrlo ruševnog i zlokobnog izgleda. Vrata i poklopci prozora samo što nisu ispali iz šarki; stare krpe ugurane su u slomljena prozorska okna, dok se oko zgrade motaju horde napola izgladnelih pasa, i nasrću i laju na svakog prolaznika; pošto se oko najjadnijih kuća u selu obično vrzmaju najopakiji i najofucaniji psi. Ono što dodatno pojačava zlokoban izgled propale vile je tamna struktura ispred nje, dosta slična vešalima, koja izgleda kao da potpuno opravdano čeka na neke od istaknutih meštana. Ipak, to nisu vešala nego stara tabla s natpisom; jer ovo mesto je u zlatnim danima Komjunipoa bila jedna od nadaleko najurednijih i najmirnijih seoskih gostionica, u kojoj se uz duvanski dim razgovaralo o svim javnim poslovima Komjunipoa. Zapravo, baš u ovoj zgradi su Olof Sanjar i njegovi drugovi smislili veliko putovanje u svrhu novih otkrića i kolonizacije, tokom koga su istražili Butermilk kanal, skoro doživeli brodolom u tesnacu Helgejt, i najzad se iskrcali na ostrvo Menhetn, gde su osnovali veliki grad Novi Amsterdam.

Čak i nakon što je provincija surovo opustošena u borbi za prevlast njihovih kraljevskih veličanstava, udruženim snagama Britanaca i Jenkija, ova gostionica je zadržala svoju staru odanost. Istina, glava princa Vilema

Oranskog nestala je sa njene table; preko nje je naslikana neka čudna ptica, sa natpisom koji je služio kao objašnjenje: „DIE WILDE GANS", ili divlja guska; ali čitav svet je znao da je to lukava zagonetka vlasnika gostionice, valjanog Teunisa Van Gisona, pametnog i obaveštenog čoveka u svakidašnjim pitanjima, koji bi stavio prst pored nosa i namignuo kada bi neko premišljao o značenju njegove table, i napomenuo da se njegova guska nagnezdila, ali da će se pridružiti jatu kada god bude preletalo preko vode; ova zagonetka je bila stalna zanimacija i mozgalica za odane ali priglupe stanovnike Komjunipoa.

Pod upravom ovog rodoljubivog, mada neupadljivog i tihog gostioničara, kafana je nastavila da uspešno posluje u svom prvobitnom miru i spokoju, i bila je utočište svih iskrenih i odanih Nizozemaca, iz svih delova Pavonije, koji su se ovde sastajali mirno i potajno, da puše i piju za propast Britanaca i Jenkija, i uspeh admirala Van Trompa[1].

Jedino što je ometalo udobnost i mir ove ustanove bio je nećak našeg domaćina, sin njegove sestre, Jan Jost Vanderskamp, a pravi probisvet po prirodi[2]. Ovaj zlosrećni deran je u ranom uzrastu pokazivao sklonost prema nevaljalštinama, koje je i izvodio na sitan način, izvodeći lakrdije sa redovnim gostima „Divlje guske"; stavljao im je barut u lule, ili petarde u džepove, da ih uplaši i iznenadi eksplozijom dok zamišljeno sede oko kamina u sobi sa šankom; a ako bi se nekim slučajem valjani građanin iz nekog udaljenog dela Pavonije zadržao do mraka uz svoje piće, bilo bi pravo čudo ako mladi Vanderskamp ne bi podmetnuo trn pod rep njegovog konja, dok bi on uzjahivao, i otposlao ga u divlji i bučan galop niz drum, u vratolomnom stilu, na svoje bezgranično čuđenje i na svoju propast.

---

[1] Martin Van Tromp (1598–1653) vrhovni komandant holandske ratne flote u ratu Holandije za nezavisnost od Španije i u Prvom englesko-holandskom ratu kada je poginuo u bici kod luke Ševeningen. (Prim. prev.)

[2] Engl. *scamp*, hulja, nitkov, probisvet. (Prim. prev.)